ئەرنست بلوخ و هەڵگیرسانی شۆڕش

ڕزگار عەلی

یەکەم/ دەروازەیەک بۆ ناسینی ئەرنست بلوخ (1885_1977)

بلوخ لە ساڵی 1885 لە شاری (لودفیگر) کە دەکەوێتە ڕۆژئاوای ئەڵمان لەدایکبووە، لە ئەسڵدا جولەکەیە، باوکی ماکس بلوخ لە سکەی ئاسنین کاریکردووە، بلوخ هەر لەسەرەتای تەمەنی دەستی کردووە بە خوێندنەوەی فەلسەفەی سیاسی و هەریەکە لە (فشتە و هیگڵ و شلینگ) کاریگەرییان لەسەری بەجێهێشتووە. بلوخ لە بواری ئەکادیمیش لە ساڵی 1905 لە زانکۆی مونیخ گەیشتۆتە پلەی دکتۆرا، نامەی دکتۆراکەی بلوخ بەسەرپەرشتی فەیلەسوفی و زانای دەروونی (ئۆوزفلد کولبە) بووە، بابەتی نامەکەش لەسەر فەیلەسوف (هیزیش ریکرد1863_1936) بووە کە لەسەر فەلسەفەی مێژوو کاریکردووە، دواتر بلوخ ماڵی دەگوازێتەوە بەرلین، لە بەرلین جۆرج زمیل(1858_1918) دەناسێت، پاش جۆرج لەیەکێک لە هۆڵەکانی وانەوتنەوەی فەلسەفەی لەگەڵ فەیلەسوفی مارکسی جۆرج لۆکاش ئاشنایەتی پەیدا دەکات، لە ساڵی 1912 بلوخ دووردەخرێتەوە بۆ شاری _گارمیش_هایدلبر) هەمان ئەو شارەی کە لۆکاشی لێیە، لەو شارە نزیکایەتی تەواوی بلوخ و لۆکاش دەسپێدەکات. قۆناغی هاوڕێیەتی لۆکاش قۆناغێکی زێڕینی بلوخ بووە، چونکە لەگەڵ لۆکاش کەوتونەتە ناو مناقشەیەکی قوڵی فیکر و ئەدەبیاتەوە، تەنانەت هەندێک جار بووەتە شەڕیان، بەڵام هیچ کاتێک ئەم شەڕە کاریگەری لەسەر هاوڕێیەتییەکەیان دروست نەبووە، تەنانەت بلوخ ئەوەندە بایەخی بە لۆکاش داوە کە کتێبەکەی (کێشەی مادییەت) پێشکەشی کردووە. هەر لەو شارە بلوخ ئاشنایەتی دروست دەکات لەگەڵ فەیلەسوفی سۆسیۆلۆژی ماکس فیبر(1864_1920) بەڵام بەهۆی ئەو ناکۆکییە فیکرییەی کە لە نێوانیان هەبووە ئەو ئاشنایەتییە درێژە ناکێشێت. بلوخ لە ساڵی 1913 ژیانی هاوسەرگیری لەگەڵ ئەلیزا شترنسکی پێک دەهێنێت، بەڵام لە ساڵی 1921 ئەلیزا کۆچی دوای دەکات، کۆچی ئەلیزا کاریگەری دەروونی گەورە لەسەر بلوخ بەجێدەهێڵێت، تەنانەت ئەم کاریگەرییە لە کتێبی (ڕۆحی یۆتۆپیا) بە ئاشکرا دەردەکەوێت. بلوخ دوای مەرگی ئەلیزا دەبێتە گەڕیدەیەک لە نێوان (ئیتالیا و سویسرا و تونس) ئەمەش وایلێدەکات کە ئاشنایەتی لەگەڵ جیهانی ئیسلامی دروست بکات، پاشان ئەم گەڕانە لە

کتێبی (پرنسیبەکانی ئومێد) کە تێکەڵەیەك لە کەلپوری یەهودی مەسیحی مانفێست دەکات، بلوخ دەگەڕێتەوە بەرلین و تا ئەو کاتەی کە نازییەت دەسەڵات دەگرێتە، دەست لەوە دەمێنێتەوە، باش گرتنە دەستی دەسەڵات لە لایەن نازییەت ساڵی 1933 بلوخ کۆچ دەکات بۆ سویسرا و باش ئەوەی جەنگی دووەمی جیهانی کۆتایی دێت دەوڵەتی ئیشتراکی دەسەڵات دەگرێتە دەست زانکۆی لیبزج دەعوەت نامەیەکی بۆ دەنێرێت و کورسییەکی فەلسەفەی پێشکەش دەکەن، بلوخ لە ساڵی (1954_1955) هەردوو بەرگی (پرنسیبەکانی ئومێد) بڵاودەکاتەوە، کە بە کاریگەرترین کتێبی بلوخ دادەنرێت. هەرچەند هەندێك ڕا هەیە کە هیچ شتێکی هاوبەش لە نێوان مارکس و بلوخ نییە، بەڵام زۆربەی بۆچوونەکان لەسەر ئەوە کۆکن کە بلوخ بە کاریگەرترین فەیلەسوفی سەدەی بیستی مارکسی هەژمار دەکرێت، چونکە ئەوەی بلوخ و مارکس کۆدەکاتەوە ئاڕاستەکردنی شۆڕشە بۆ گۆڕینی جیهان، ئەمەش لە ڕێگەی بەدەستهێنانی ئازادی و دەرچوونی مرۆڤە لە کۆیلایەتی …

_دیارترین کارەکانی بلوخ:

1. ڕۆحی یۆتۆپیا 1918 (پەڕینەوە بۆ جیهانێکی نوێ)

2. تۆماس مونتسر 1921(شۆڕشی لاهوت) (خوێندنەوەیەکی نوێی مارکسیيانه بۆ مێژووو)

3. شوێنەوار 1930 (گێڕانەوەی ژیاننامە)

4. میراتی ئەم زەمەنە 1936 (ڕەخنەگرتن لە فاشیزم و بورجوازییەتی ئەڵمانی)

5. ئازادی و سیستەم 1946 (کاریگەری ئومێد لەسەر بیرکردنەوەی مرۆڤ)

6. پرنسیبەکانی ئومێد

لە گرنگترین کارەکانی بلوخ هەژمار دەکرێت، بلوخ لەم کتێبەدا وێنەی جوڵینەری مرۆڤمان بۆ شیدەکاتەوە و ئاماژە دەکات کە سوبێکت کۆتایی نەهاتووە و نایەت، تەنانەت لەو کاتانەش کە هەموو دەرگاکان لەسەرمان قفڵ دەدرێت هێشتا دەتوانین وێنە و ڕووداوەکانی پشت دەرگاکان ببینین و بیجوڵێنین و ئاراستەی بکەین، بلوخ لەم کارەدا بە ئەوەی جوڵینەرمان بجوڵێنێت دەمانگەڕێنێتەوە سەر پرسیارەی ئەوەی: ئێمە کێن؟ لە کوێوە هاتووین؟ بۆ کوێ دەڕۆین؟چاوەڕێی چی دەکەین؟ چاوەڕێی چی دەکەن؟ بلوخ وەڵامی ئەم پرسیارانە بە ڕەخنەگرتن لە مەشروعێکی شارستانی پەیوەست بە (ئومێد)وە دەداتەوە… ئەمەش لەم نووسینەدا زیاتر دەچینە ناو شیکردنەوەی ئەم کتێبە، بەڵام بە ئەوەی تەفسیراتەکانی تری بلوخ و کتێبەکانی تری

فەرامۆش بکەین...

دووەم/ ئاشنابوون بە چەمکە سەرەکییەکانی بلوخ

کاتێک مرۆ دەست بۆ ئیشێکی فەلسەفی دەبات، یەکەم پرسیار ڕووبەڕووی دەبێتەوە ئەوەیە: ئایا فەلسەفە چییە؟ ژیل دەلۆز(١٩٢٥_١٩٩٥) وەڵامی ئەم پرسیارەمان دەداتەوە کە فەلسەفە بریتییە: ((لە هونەری پێکهێنان و داهێنان و دروستکردنی چەمک))، ئەی چەمک چییە؟ بۆ ئێمە زمانمان نییە؟ تۆ بڵێ دەتەوێت زمانی ئێمە سەقەت بکەیت؟ نەخێر هاوڕێ گیان زمانی فەلسەفی زمانێکە وەکو زمانەکانی تر، ئەویش پێویستی بە فێربوونە ، پێویستی بە شەونخونییە، بەڵام یەک جیاوازی هەیە لەگەڵ زمانەکانی تر ئەویش ئەوەیە زمانی فەلسەفی بۆ ئەوەی بمێنێتەوە دەبێت بەردەوام بخوێنرێت، واتە نابێت دوای پاپیری پاپیرت بکەویت، بۆ پێچەوانەوە دەبێت پاپیری پاپیرت بکوژیت، ئایا کە ئەو کارە دەکات؟ بێگومان کەسایەتی چەمکگەرا؟ ئەی کەسایەتی چەمکگەرا کێیە؟ فەیلەسوف. بێگومان بۆ ناسین و تێگەیشتنی چەمکەکان و زمانی بلوخ تێگەیشتن لە بلوخ کارێکی نەکردەیە، بلوخ کۆمەڵێک چەمکی داهێناوە کە لە ڕێگەی ئەو چەمکانەوە دەمانباتە ناو پەیوەندی (بوون و ماهییەت) لەناو بوونی واقیعی ئەم جیهانە. ئەم چەمکانە کە بلوخ بەکاریهێناوە دەلالەتن لە بوونی هەبوونێک کە کارایە لەناو جیهان لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ مەحاڵ، هەبوون لێرەدا ئاماژەیە بۆ ناکۆکی، ناکۆکی دەربارەی خۆ، دەربارەی ئەوەی کە (هێشتا نەگەیشتووە). یان هەبوون هێشتا لە ڕێگایە بۆ ئەوەی بگات. دەبێت بزانین کارکردنی بلوخ و داهێنانی چەمک لای بلوخ تەسەورێکی مەعریفی ناداتە دەستەوە، بەڵکو داهێنانی چەمک ڕێگایەکی خەلاقە بۆ شێوەیەکی نوێ و بینینێکی نوێ بۆ جیهان. بە هەرحاڵ هەموو ئەو چەمکانەی کە بلوخ ئاماژەی پێدەکات و دایهیناوە تەعبیرە لە بوونێک کە هێشتا نەگەیشتووە. ئایا ئەو چەمکانە چین؟ ئایا مانایان چییە؟

١. هێشتا_ نەبوو (not- yet)

هێشتا_نەبوو کاریگەرترین و سەرەکیترین چەمکە لای فەلسەفەی ئێرنست بلوخ، هێشتا_نەبوو ئەنتۆلۆژیایەکی مەحکومی سوبێکتە، واتە هیچ سوبێکتێك نییە خاڵی بکەیتەوە لە هێشتا نەبوو، بەڵام هێشتا_نەبوو پەیوەندییەکی سەربەخۆ نییە بەڵکو پەیوەندییە لەگەڵ ئوبێکت، واتە سوبێکت پێویستی بە ئوبێکتە، ئوبێکت لێرەدا دەبێتە بناغەی ئەوەی کە سوبێکت کامڵ بکات، واتە سوبێکت لە بیرکردنەوەی ئەوەی کە (نەبووە)

یان (هێشتا -نەبووە) بۆ ئەوە دەڕوات کە (بوونی هەبێت). بلوخ ڕای وایە هیچ کاتێك (هێشتا- نەبوو) پێویستی بە بەڵگە هێنانەوە نییە، واتە گۆمانی ئەوەمان لا دروست بێت کە ئێمە بریفێکتین و کامڵین، بەڵکو ئێمە مادەم وەکو کۆجیتۆ ئاماژەی بۆدەکات هەین کەواتە ئەوە نین ئێستا هەین، یان بە تەعبیرێکی تر ئێمە مادەم مرۆڤین شعوری ئەوەمان پێدراوە کە ئەوەی ئێستا هەین ئەوە نییە کە دەمانەوێت.
ئەرنست بلوخ لە حاڵەتی (هێشتا- نەبوو) پرسیارێك ڕووبەڕوومان دەکاتەوە و ئاماژە دەکات، مادام (هێشتا- نەبوو) ئەنتۆلۆژییانە بە من دراوە، کەوتە چی ڕوودەدات بۆمان؟ من کائینێکم بوونم هەیە، بەلاَم هێشتا نەبوومەتە خاوەنی ئەو بوونەی کە دەمەوێت، کەواتە ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە ماهییەتی جیهان بۆ من کراوەیە، دەبێت هەوڵ بدەم، تێبکۆشم و بجووڵێم، گواستنەوەی کۆجیتۆ بۆ ناو چەمکی (هێشتا نەبوو)ی بلوخ ئەوەیە کە من هەستدەکەم بوونی هەیە، بیردەکەمەوە و گومان دەکەم، بەڵاَم ئەوەی کۆجیتۆ ئاماژەی پێدەکات کە (من هەم) بناغەیەکی ئەنتۆلۆژیی بە من دەبەخشێت، بەڵاَم کە (من بیردەکەمەوە) دەخەینە پاڵی و لەگەڵ (هێشتا نەبوو) بلوخ دایدەنێیت بناغەیەکی ئەنتەرپێلۆژیا دەداتە دەست، بەڵاَم ئەنتەرپێلۆژیای پەتی نا، بەلَکو ئەنتۆلۆژیای ئەنتەرپێلۆژیا، بەلاَم کە بەشێك لە کۆجیتۆی ئەنتۆلۆژی (من هەم) دانێین، لەگەڵ بلوخ ناکۆك دێتەوە، بلوخ تەعبیر لەوە دەکات کە: ((من بیردەکەمەوە کەواتە من نیم)) یان ((من بیردەکەمەوە کەواتە دەبێت بوونم هەبێت)) کەواتە لای کۆجیتۆ ناسنامەی ئێمە (ئێستایە) بەڵام لای بلوخ ناسنامەی ئێمە (داهاتووە)…

2. هێشتا دەرنەکەوتوو (pre-apperrance)

هێشتا-دەرنەکەوتوو یەکێکی تر لە چەمکە سەرەکییەکانە فەلسەفەی ئەرنست بلوخ. (هێشتا -دەرنەکەوتوو) گەڕانەوەی ئوبێکتە بۆ ناو سوبێکت، بە جۆرێك ئوبێکت هێشتا خۆی دەرنەخستووە، یان هێشتا خۆی بۆ ئاگایي ئێمە نەداوەتە دەست، ئەم گەڕانەوەیە لە ڕێگای داهاتوو ڕوودەدات، بەلاَم بلوخ لەم چەمکەدا کاریگەری ئەدەبیاتی پێوە دیارە، چونکە بۆ بلوخ گەڕانەوەی داهاتوو لە ڕێگەی خەیاڵەوە دەبێت، واتە خەیاڵ دەورێکی گرنگ و یاریکەرێکی سەرەکییە لەناو چەمکی (هێشتا- دەرنەکەوتوو). هێشتا دەرنەکەوتوو وەزیفەیەکی ئەنتۆلۆژی کە ئێمە بۆ ئەو ناتوانین بژیت، چونکە دەرنەکەوتوو تاریکییەکی هەمیشەییە کە ئێمەی داگیر کردووە، ئێمە بەردەوام مەحکومین ڕووناکی بکەینەوە، ئەگەر ڕووناکی نەکەینەوە، یان ئەگەر

بۆ ڕووناکبوونەوەی نەڕۆین ئەوا تاریکی دەمانکوژێت، دەرنەکەوتوو بە تەنیا هیچ مانایەك بەدەستەوە نادات، دەرنەکەتوو وێنەیەکی حەقیقەتی ڕەهایە کە ئەگەر (پێی بگەین و پێی نەگەین) عەدەمییەتی لێدەکاتەوە، ئەگەر پێی بگەین موتەکامل دەبین لە مرۆ دەردەچین دەبینە خوا، ئەگەر پێی نەکەین عەدەمییەت باڵ بەسەرماندا دەکیشێت، بەڵام چارەسەری هەردووکیان ئەو پێشگرەی (هێشتا)یە کە بلوخ دایناوە، هیشتا حەقیقەتی ڕەهاو پووچییەتی دەکوژێت و فۆڕم بە (دەرنەکەوتوو) دەدات و بوونێکی دایناماکی بە ئێمە دەبەخشێت، (هێشتا) لە عەدەم رزگارمان دەکات چونکە هەم دەگەین هەم ناگەین، بە کورتی هێشتا ئومێدی بەردەوام بە هەوڵی سوبێکت دەبەخشێت.

٣. ئومێد (hope)

بە بەهاترین چەمك لای بلوخ ئومێدە، بلوخ لە ڕێگەی (ئومێد)ەوە دابڕانێکی مەعریفی لەگەڵ فەلسەفەی پێش خۆی دروستکرد، هەموو ئەو چەمکانەی کە بلوخ خوڵقاندوونی دواجار هەموویان دەچنەوە ناو ئومێد، ئومێد فۆڕم بە هەموو چەمکەکانی تری بلوخ دەبەخشێت، ئومێد وا دەکات ئێمە لە قەلەقی ڕزگارمان بێت بەوە هیشتا کامڵ نەبووین، ئومێد پاڵنەری بەرەو پێشچوونی ئێمەیە. بەڵام دەبێت بزانین ئومێد کورتناکریتەوە بۆ تەنیا خۆزگە و تکاکانمان، بەڵکو جەوهەری (ئومێد) تاکیدکردنەوەی ئەوەیە کە ئێمە کاتیك نەگەیشتووین، مانای ئەوە نییە ناگەین، ئەمەش لە وەستان رزگارمان دەکات و تموحێك دەخاتە پاڵمان بۆ ئەوەی بجوڵێین، ئومێد خوڵقێنەری یۆتۆپیایە، واتە پرنسیبی ئومێد پرنسیبیکی یۆتۆپیاییە، ئەوە یۆتۆپیاشە تەحەکوم بە هەموو جوڵە و گۆڕانکارییەکانی ئیمە دەکات…

٤. پێشەوە ((front

پێشەوە پەیوەندییەکی جەوهەری و کۆنکریتی لەگەڵ چەمکی (نا) هەیە، لای بلوخ ئەوە (نا)یە کە (پیشەوە) دەخاتەکار، یان (نا) یاخیبوونە دەربارەی دۆخی ئێستا بۆ ئەوەی بیکوژین و بگەینە پیشەوە، واتە (نا) خوڵقێنەری (پێشەوە)یە، یان پاڵنەرە بۆ پێشەوە، ئەوەش (نا) دەخاتە کار (هێشتا- نەبووە)، هێشتا نەبوو حاڵەتێکی ئێنتێلێژییە کە (نا) دروست دەکات، بەڵام (هیشتا- دەرنەکەوتوو) حاڵەتێکی ئێنتێلێژییە کە بەرەو(پێشەوە)مان دەبات.. ئەوەی دەبێت بزانین چەمکەکان لای بلوخ هەموویان پەیوەندییان بەیەکەوە هەیە، هەندیك جار هەموویان لەناو یەکدا یەکتری دروست دەکەن…

سێیەم/ ئێنتۆلۆژیای هۆشیاری

جەوهەری فەلسەفەی بلوخ لەسەر دوو پایە وەستاوە، یەکەمیان ئێنتۆلۆژیایە. دووەمیان ئەنتەرپۆلۆژیایە، دووەمیان بەشێکی سەرەکی یەکەمیانە و بە بەردەوامی لەناو یەکەمیان خۆی دەبینێتەوە، لایەنی ئەنتەرپۆلۆژی خۆی لەگەڵ (هێشتا-نەبوو) دەبینێتەوە، ئەمەش کاتێك مرۆ هەستدەکات و ئاگایی ئەوەی هەیە کە پێویستی بە شتێکە، بەڵام ئەو شتە نییە، یان هێشتا بوونی نییە. بەڵام لایەنەکەی تر واتە ئەنتۆلۆژیا خۆی لەگەڵ (بوون) دەبینێتەوە، ئەمەش کاتێك وجودی دەرەوە پێویستە بوونی هەبێت، بەڵام بوونی نییە. واتە ئەنتەرپۆلۆژیا حاڵەتی ناوەوەی سوبێکتە کە هەست دەکات لەناو خۆیدا نوقسانە و بۆ ئەم نوقسانیەش دەچێتە ناو وجودی دەرەوە بۆ ئەوەی بگات، بەڵام کاتێك ناگات، پەیوەندی نێوان ئەنتەرپۆلۆژیا و ئێنتۆلۆژیا لەدایك دەبێت، یان پەیوەندی نێوان (هێشتا نەبوو) لەگەڵ (بوون) تێکەڵ بەیەك دەبن. کەواتە لە ئێستادا پەیوەندییەك دروست دەبێت لە نێوان سوبێکت و ئوبێکت، یان لەنێوان زاتی مرۆڤ و جیهانی سروشت، ئەم پەیوەندییە وادەکات (پرنسیبی ئومێد) بهێتە کایەوە، بلوخ لە کتێبی (ڕۆحی یۆتۆپیا) پرسیارێك دەکات: ئایا چۆن دەزانین کە ئێمە ئەو مەعریفەیەمان نییە کە دەبوایە هەبێت، یان چۆن دەزانین نوقسانین؟ یان بە شێوەیەکی تر، مەعریفەی ئێمە چۆن دەگاتە ئەوەی کە هێشتا-نەبووە؟ بلوخ لەناو سوبێکتدا شتێك دەدۆزێتەوە ئەو شتەش جیهانی (ئارەزوو)ە. جیهانی ئارەزوو لەناو هەموو مرۆڤێك بوونی هەیە، ئارەزوو جێگەیەکە بۆ ئەوەی هەموو کێشەکانی مرۆ بچنەوە ناوی و لەوێوە خۆیان مانفێست بکەن. لێرەدا ئێمە بۆ ئەوەی ئاگاداربین دەچینە ناو سایکۆلۆژیا، بەڵام سایکۆلۆژیا وەکو ئەوەی فرۆید لە کتێبی (لێکدانەوەی خەونەکان) ئاماژەی پێکردووە گەڕانەوەیە بۆ ڕابردوو، یان چارەسەرکردنی کێشەکانی ڕابردووە، بەڵام فەلسەفەی بلوخ ڕۆیشتنە بۆ پێشەوە و داهاتوو، فەلسەفەی فرۆید دۆزینەوەی کێشەیە، بەڵام فەلسەفەی بلوخ چارەسەرکردنی کێشەیە، فرۆید لێکدانەوە بۆ خەون دەکات لەکاتێکدا لە خەوداین یان لە ناهۆشیاریداین، بەڵام بلوخ لێکدانەوە بۆ ئەوە خەونە دەگات کە لەوپەڕی هۆشیاریداین، بلوخ ئاماژە دەکات ئەو خەونەی کە لە هۆشیاریدا دەیبینین ئیرادەی گۆڕان دروست دەکات، بە جۆرێك ئەو خەونە خەونێکی خەلاقە کە خەیاڵ دروست دەکات و بیرکردنەوە دەخوڵقێنێت، ئەو بیرکردنەوەش دەورێکی گرنگ دەبینێت بۆ ئەوەی گۆڕانکاری دروست ببێت. کەواتە دەگەینە ئەوەی کە فەلسەفەی بلوخ چالاکییەکی هۆشیارانەیە و هۆشیاری دەخاتە کار، بەڵام بلوخ بە

پرسیارێك ئایا چالاكی هۆشیاری چۆن دروست دەبێت؟ دیسان دەمانخاتەوە ناو سایكۆلۆژیا، بە مانایەك لەماناكان بلوخ ئیش لەسەر (بوونگەراییەكی سایكۆلۆژی) دەكات، لاكان بە گەڕانەوە بۆ فرۆید دەگەڕێتەوە بۆ قۆناغی منداڵی و لە دیمەنی قۆناغی ئاوێنەیی وێنەیی هۆشیاربوون ڕووندەكاتەوە، بلوخیش هەر دەگەڕێتەوە لای منداڵ و قۆناغی هۆشیاریبوونمان بۆ ڕووندەكاتەوە، بەڵام بە ئاڕاستەیەكی تر.

بلوخ سەرەتای هۆشیاریی دەگەڕێنێتەوە لای منداڵ و ئاماژە دەكات منداڵ لە حاڵەتی خەوبینیندایە، واتە منداڵ بوونەوەرێكە كە دەتوانێت خەو ببینێت، بەڵام خەونەكانی منداڵ تەڵخ و لێڵن، ئەو خەونەی منداڵ دەیبینێت سەرەتایەكە بۆ ئاشكراكردنی شتەكان، سەرەتایەكە بۆ بەدەستهێنانی مەعریفە، هەموو بەدەستهێنانێكی مەعریفەش جۆرێكە لە یاخی بوون، یاخی بوون بەرامبەرئەو شتانەی كە لەبەردەستین، واتە یاخیبوون لای منداڵ هی ئەوەیە دەیەوێت بزانێت، منداڵ سوبێكتێكە بەدوای هۆشیاری دەگەڕێت، بە دوای ئەوە بزانم ئوبێكت چییە، هەر ئەمەش منداڵ لە قۆناغی منداڵی هەموو شتەكان دەشكێنێت، تا ئاشكرا بن، بەڵام ئاشكراكردن شتەكان لەو تەمەنەدا تەواو نابێت، ئەوەی لە منداڵ بۆ فەلسەفەی(بلوخ) گرنگە دەربارەی(ئاشكراكردنی شتەكان) ئەو بەردەوامی بوونەیە كە هەیەتی، ئەو هەوڵەیە كە دەبێت بگاتە ئەنجام، ئەو (شۆڕشی ئەومێد)ەیە كە هەڵیگیرساندووە، لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە منداڵ هیچ كات ناگاتە دەرەئەنجامێك كە بیوەستێنێت، هیچ كات ناگاتە ئەوەی كە ئێستێك بكات، بەڵام بۆ بلوخ ئەوە جێگەی دڵخۆش نییە چونكە لێرەدا هۆشیاری ناكامڵە بەرانبەر واقیع، هۆشیاری مامەڵەكردنە لەگەڵ سەرروو واقیع، بلوخ دەیەوێت لە قۆناغەكانی تردا وەكو منداڵ مامەڵە بكەین، وەكو منداڵ تەسلیم نەبین، وەكو منداڵ (شۆڕشی ئومێد) هەڵگیرسێنین. بلوخ ئاماژە دەكات كاتێك ئێمە دەگەینە تەمەنی سیانزە ساڵی ئیتر سەرروو واقع خۆی دەداتە دەست واقیع، ئیتر مامەڵەكردنمان لەگەڵ واقیعە، ئیتر هۆشیاری ئێستێك دەكات و خۆی بۆ تێڕامان دەداتە دەستەوە، لە تەمەنی سیانزە ساڵی منداڵ خەو بەوە دەبینێت هەنگاو بەرەو ژیانێكی باشتر بنێت، لەم تەمەنە بە پێچەوانەی پێشتر دونیا ئاشكرایە بۆمان بەڵام خەونەكانمان نائاشكرایە، لێرەدا گریمانە دروست دەبێت، گریمانە بەرانبەر ڕێگاگەڵێكی زۆر، بەرانبەر جۆرەها ژیان، بەم گریمانانەوە دەچینە ناو تەمەنی حەفدە ساڵی، لێرەدا و لەم قۆناغەدا گریمانەكان پێكدادان دروست دەكەن، پێكدادان دەربارەی وێنەكان، دەربارەی ڕووداوەكان، دەربارەی ناجێگری سوبێكت بوونمان، جەوهەری ئەو

پێکدادانە هی ئەوەیە کە سوبێکت وێنەی داهاتووی لا کۆشراوە، ئەم وێنەیە وا لە سوبێکت دەکات حەز بکات هەموو شتێك بۆ خۆی ببێت، هەموو شتێك خۆی خاوەنی بێت، بلوخ ئەم خەونە لەم تەمەنەدا بە خەونی بورجوازییەکان دەشوبێنێت کاتێك دەیانەوێت هەموو شتێك بخەنە ژێر کۆنترۆڵی خۆیان، خەون بینیی بورجوازییەت خەون بینینە بە داگیرکردنی هەموو ئەو شتانەی کە هەیە و ئەوان خاوەنی نین. لە قۆناغێکی تر کاتێك پێ دەخەینە ناو تەمەنی بیست ساڵییەوە، ئەم قۆناغە (نا) لەدایك دەبێت و دەچێتە ناو (هێشتا-نەبوو)، پەیوەندی (نا) بە (هێشتا-نەبوو) پەیوەندییەکە کە گۆڕان دەهێنێتە کایەوە، یان بە جۆرێك لە جۆرەکان هیچ قۆناغێك ئەوەندەی ئەم قۆناغە سوبێکت بیر لە گۆڕینی دونیا ناکاتەوە، لەم قۆناغە ناشیرینێکان، ڕێگرییەکان، تاریکییەکان سەرهەڵدەدەن، لەهەمانکاتیشدا سوبیکتبوون بەرەنگاری هەموو شتێك دەبێتەوە، یاخی دەبێت بەرانبەر کۆمەڵگە. لە کۆتا قۆناغدا کە بریتییە لە قۆناغی (پیری) پچرانێك دروست دەبێت لە نێوان سوبێکتی پیر و کۆمەڵگە، سوبێکتی پیر هەستدەکات ئیتر کۆمەڵگە بەجیدەهێڵێت، لەم قۆناغە ئەوەندە (ناوەوەی) سوبیکت ئیش دەکات، ئەوەندە بیر لە دەرەوە ناکاتەوە، هۆشیاری پیر زیاتر بیرکردنەوەیە لە ڕابردووی خۆی، پیر خەون و خۆزگەکانی بە یادەوەری بەسەر دەبات، بە یادەوەری گەڕانەوە بۆ سەردەمانی گەنجی، بەڵام ئەمە مانای ئەوە نییە کە هۆشیاريي (قۆناغی پیری) هۆشیارییەکی یادەوەریانەیە بەرانبەر ڕابردوو، یان هەمووی هەر ڕابردووە، بەڵکو دەورێکی گەورەشی هەیە بەسەر داهاتوو، تەنانەت بلوخ بە پێگەیشتووترین قۆناغی ناو دەنێت، بەڕای بلوخ ئەم قۆناغە گەر بیرکردنەوەیەکی داهاتوویانە سەر هەڵبدات ئەو بیرکردنەوەیە کۆکردنەوەی هەموو جوانییەکان و عاقڵمەندی سوبێکتە، چونکە بلوخ ڕای وایە ئەم قۆناغە خاڵییە لە غروری گەنجایەتی و پڕە لە حیکمەت و ئیرادەی دەهێنەرانە. کەواتە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە هۆشیاریی بۆ ئەوەی کە دەیەوێت لەسەر شێوەی (هێشتا-نەبوو) خۆی مانفێست دەکات، جەوهەری هێشتا-نەبوو ئەوەیە کە لە تاریکی رزگارمان دەکا، بۆیە هێشتا-نەبوو پاڵنەرە سوبێکتە بۆ ئەوەی خۆی بگەیەنێتە ڕوناکی، بە زمانی سایکۆلۆژیا هۆشیاری دەیەوێت دەست بەسەر ناهۆشیاریدا بگرێت و ناهۆشیاری نەهێڵێت، بەڵام لای بلوخ پەیوەندی نێوان هۆشیاری بە ناهۆشیاری پەیوەندییەکی ناوەکی نییە، بەڵکو هۆشیاری لەسەر ئەساسی دەرەوە خۆی دادەمەزرێنیت، پەیوەندی هۆشیاری و ناهۆشیاری لای فرۆید ئەوەیە کە خەونەکانمان چەپینراون چوونەتە ئەو شوێنە تاریکییەی کە پێی دەڵێین نەست، ئەوەی لای فرۆید ئێمە چاوەڕوانین ئەوەیە کە ئەو

خەونانە زیندووبکرێنەوە، بەڵام بلوخ خەونەکان ناو دەنێت (مژدەی خۆرهەڵاتێکی نوێ)، واتە هاتنەدی ئەو ئومێد و خەون و خەیاڵەی کە لە داهاتوو دەیبینم، بەڵام لە ئێستادا هاتۆتە دی، مژدەی بەرەبەیان هاتنی سەرزەمینێکی یۆتۆپییە بۆ ناو ئێمە، بلوخ ئەو مژدەیە بە شۆڕشێکی سیاسی و کۆمەڵایەتییە دەزانێت کە لە وەستان رزگارمان دەکات و دەمانگەیەنێتە داهاتوو.

چوارەم/ شۆڕش چۆن سەرهەڵدەدات؟

مرۆ کە بیردەکاتەوە بۆ ئەوە بیر دەکاتەوە کە بگاتە شتێك، گەیشتن بە شتێك دەرئەنجامی (نا)بوونە بۆ شتێکی تر، واتە (نا) لە کامڵیدا سەرهەڵنادات، بەڵکو بەردەوام هەست بە کەمبوون دەکات، بۆیە دەیەوێت بگاتە کەمنەبوون، ئەو پاڵنەری (نا)یە، یان ئەو دەنگەی کە (نا) ئاگاداردەکاتەوە یان (نا) لە حاڵەتی نائارامیدا دەهێڵێتەوە ئارەزووە، واتە (نا) هیچ کاتێك لە خۆیەوە سەرهەڵنادات بەڵکو پێویستی بە شتێکە، بەڵام ئەو شتەی لەبەردەم نییە. (نا) کۆتایی سوبیکت نییە، واتە بیربکەینەوە ئەو کاتەی (نا) بەسەرماندا زاڵە، ئەوە کۆتاییمان هاتووە، بەڵکو بلوخ ئاماژە دەکات (نا) سەرەتایی فۆڕم بەخشینە بە سوبێکت، واتە ئێمە هەرگیز ناتوانین بۆ نەفیبوونی ئێستامان بیر لە خۆمان بکەینەوە، لێرەدا بیرکردنەوە پێش نەفیبوونی سوبێکت دێت، بەڵام ئەگەر بیرکردنەوە نەگاتە ئەوەی نەفی سوبیکت بکەین ئەوە بیرکردنەوە نییە. لەگەڵ نەفیبوونی سوبیکت بەرەو نەفی بوونی دونیا دەڕۆین، واتە نەفیبوونی سوبیکت و نەفیبوونی دونیا توند بەیەکەوە بەستراون، بەڵام نەفیبوونی سوبێکت پێش نەفیبوونی دونیا دەکەویت و دەیەوێت دونیاش وەکو خۆی لێبکات، لێرەدا هیچ کاتێك نە دونیا بە نیسبەت سوبێکت بۆ سوبێکت هەیە و نە سوبێکتیش بۆ دونیا، بەڵام بۆ ئەوەی دونیا بگۆڕێت دەبێت سوبێکت بگۆڕێت، ئایا سوبێکت چۆن دەگۆڕێت؟ ئەرنست بلوخ ئاماژە دەکات کاتێك (نەفی) بوونمان لا دروست دەبێت دەگەین، واتە (نا) گەیشتنە، بەڵام گەیشتنیش کۆتایی نییە بەڵکو سەرەتایە، کۆتایی ئەوەی ئێمە سوبێکتین، ئێمە هەین، سەرەتای ئەوەش ئێمە سوبێکتین بەس نوقسانین و نەگەیشتووین، کۆتایی ئەوەی ئێمە خەونمان هەیە، سەرەتای ئەوەی خەونەکانمان نەهاتۆتە دی. کەواتە نەفیبوون سەرەتایە بۆ هەنگاونان بۆ خەونەکانمان، سەرەتایە بۆ جوڵەی گۆڕانکاری. گۆڕان و (نا) لەیەك جیاواز ناکرێنەوە، چونکە کاتێك سوبێکت بیردەکاتەوە و دەگاتە (نا) هەست بەوە دەکات لە فەڕاغدایە، بۆیە دەیەوێت ئەو

فەراغە پێبکاتەوە بەمەش هەنگاوی گۆڕانکاری دەنێت. کاتێك ئێمە بیردەکەینەوە لە حاڵەتی ترسداین بەڵام وەکو بلوخ ئاماژەی پێدەکات کاتێك بیرکردنەوە نەفیبوون ئەخوڵقێنێت لەناو خۆیدا ئەو کاتە ترس دەکوژێت، واتە نەفیبوون کوشتنی ترسە و ڕقڵێبوونەوەیە لە ترس، واتە ترس بەهۆی (نا)وە دەبێتە ڕق، ترس لە خاوەن ترسە، بەڵام خاوەن ترس ترسە لە ڕقلێبوونەوە، کەواتە خاوەنی ترساو ئێستا خاوەن ترسە لە (نا)، یان ئەوەی پێشتر ئەیترساندین، ئێستا بەهۆی ئەو (نا)یەوە کە بۆمان پەیدا بووە لێمان دەترسێت، ئەمەش هەنگاوێکە کە (شۆڕشی ئومێد) بە ئێمە دەبەخشێت و نایەڵێت بەرەو عەدەمییەت هەنگاو بنێین. بلوخ ئەم بیرۆکانەمان لەو کاتە پێنابەخشێت کە ئێمە لەوپەڕی هێزداین، بەڵکو ئەو بیرۆکانەمان ئەو کاتە پێدەبەخشێت کە خۆمان زۆر بێ بەها و بێ دەسەڵات دەبینین، واتە بلوخ ئەو کاتە (ئومێد)مان پێدەبەخشێت کە تاریکی باڵی بەسەرماندا کێشاوە، کاتیك تەواو نائومێد دەبین، کاتێك ئیتر بڕوامان وایە تاریکی ناگۆڕێت، بڕوامان وایە کۆتاییمان هاتووە، بلوخ دێت بە هێزە شاراوەکانمان ئاشنامان دەکات و (شۆڕشی ئومێد)مان پێ هەڵدەگیرسێنێت، بلوخ پێی وایە ئەو کاتەی پێمان وایە کۆتاییمان هاتووە ئەو کاتە سەرەتای ئێمەیە، ئەو کاتە سەرەتای گۆڕانکارییەکان دەستپێدەکات، چونکە ئەو کاتە بیر لە گۆڕان دەکەینەوە، بەڵام بلوخ تەنها یەك مەرجی هەیە ئەویش ئەوەیە بیرکردنەوە (نا)ی نەفی لەگەڵدابێت، ئەو کاتە بۆ ئەوەی خۆمان هەست بکەین سوبێکت کاری خۆی دەکات. ئەو کاتە بیرکردنەوە دەبێتە (نا)، (نا)ش لە بیرکردنەوەدایە بۆ ئەوەی بچێتە ناو کرداری صەیرورە و خوڵقاندنی میژوو، کرداری بیرکردنەوە کاتیك دەگاتە ئەوەی بزانێت تاریکی چییە دەگاتە کرداری صەیرورە، کاتیکیش گەیشتە صەیرورە سوبیکت بەردەوام لەحاڵەتی صەیرورەدا دەمێنێتەوە، بەردەوام بوونی صەیرورە بەردەوام بوونی (نا)یە، واتە لە (نا)یەکەوە بۆ (نا)یەکی تر دەڕۆین، تا وای لێدێت دەبێتە(نا)یەکی دەینەماکی، ئەم دەینەماکی نەفی بوونە لە شێوازی (هێشتا-نەبوو)خۆی مانفێست دەکات، هێشتا-نەبوو قۆناغێکی گرنگی سوبێکتە چونکە لەم قۆناغەدا ئامانجی سوبێکت خۆی مانفێست دەکات، واتە هێشتا-نەبوو لە سوبێکت خۆی دەردەخات، کاتێکیش سوبێکت خۆی دەردەخات ئامانجەکەی تەنیا ناژین لە پێناو ژیان، یان ناژین لە پێناو (ژیانێکی ڕووت)، بەڵکو دەژین بۆ بەهایەك کە لە ئەسڵدا ژیان بۆ ئەو بەهایەیە، هەر ئەو بەهایەیە کە بەردەوام دەمانخاتە ناو قەلەقییەوە، قەلەقی ئەوەی بە تەعبیری بلوخ نەگەیشتووین بە یۆتۆپیای بوونمان. یۆتۆپیا کاتێك دەردەکەوێت کە (نا) دەبێتە هێشتا-نەبوو، یان نەفی دەینەماکی، دەرکەوتنی یۆتۆپیا جوڵەیەکی دیالێکتی بۆ ئێمە

دەخوڵقێنێت، ئەو جۆرەیە دەمانگەیەنێتە داهاتوو، ئەم عەملییەی صەیرورەیە هەرگیز ناگاتە یۆتۆپیا، بەڵام لای بلوخ دووبارەکردنەوەی عەمەلێکە فۆرمی یۆتۆپیایی وەردەگرێت، چونکە ئامانج ئەوە نییە ئێمە بگەین بە یۆتۆپیا، ئامانج ئەوەیە لە یۆتۆپیا خاڵی نەبینینەوە، واتە فۆڕم لێرەدا یۆتۆپیا نییە بەڵکو بەرەو پێشچوونە، کەواتە سوبێکت دەچیتە ناو سەفەرێکی نادیار، سەفەر لەسەر سەفەر، بەڵام ئەو سەفەرانە سەفەرێکی کراوە و نەبڕاوە و ئەبەدین، تا وای لێدێت سەفەرەکان، دیالێکتەکان و نەفی دەینەماکیمان دەبێتە بەشێك لە بوونمان، واتە نابنە لە بەشێك بۆ ئەوەی بگەین، بەڵکو خۆیان گەیشتنن، بەڵام گەیشتنێکی کۆتادار نا.

بە کورتی فەلسەفەی بلوخ پەیوەندییە، پەیوەندی نێوان هۆشیاری و (هێشتا نەبوو) دەبنە وەزیفەیەکی یۆتۆپی و لە ڕێگای سوبێکتەوە، سوبێکتیش لە ڕێگای (ئەگەرەوە) بەرەو داهاتوو دەڕۆن و دەیناسن، بەڵام بلوخ جیاوازی نێوان دوو (ئەگەر)مان بۆ دەکات. یەکەمیان: ئەگەری نەخۆشی: ئەم حاڵەتەیان بۆ دیاردەی (زانستی دەروونی) دەناسێت و ئاماژە دەکات کە ئەم حاڵەتە لە ئەنجامی پاڵنەری دەروونی و تێکچوونی باری کەسی و عەسبێتبوونەوە ڕوودەدات، هەموو بەرەو پێشچوونێك لەم جۆرەیاندا دووبارە بوونەوەی بەرەو پیشچوونەکانی ڕابردووە لەداهاتوودا، بلوخ ئەم جۆرەیانی بۆ (ئەگەر)ی (گەڕانەوە بەرەو ڕابردوو) ناو بردووە و بۆ جۆرێك کە داهاتوو بە درۆزن و هەڵخەڵەتێنەر ناو دەبات. جۆری دووەمیان: ئەگەری بەرهەمهێنەر: ئەم جۆرەیان جیاوازییەکی تەواوی لەگەڵ غەریزەدا هەیە و لەکاتی مەرحەلەی گەنجێتی و کاتی هەستکردن بە گۆڕان و ڕەتکردنەوەی واقیعی ئێستادا ڕوودەدات، ئەم ئەگەرەیان بە تەواوی بە ڕووی جیهانی دەرەوەدا دەکرێتەوە و هەنگاونان بەرەو ئازادی و داهاتووبوون سەرهەڵدەدات، ئەم جۆرەیان هەموو خەونەکانی ڕووی لە داهاتوویە و داهاتوو بە بەهەشت و یۆتۆپیای خۆی دەزانێت، بەڵام دەبێت بزانین خەونی بەرەو پێشچوون جیاوازە لە خەونی گەیشتن بە یۆتۆپیا، خەونی بەرەو پێشچوون ئەو خەونەیە کە داهاتوو بە باشترو جیاوازتر دەزانێت لە واقیعی ئێستا، بەڵام خەونی یۆتۆپیابوون خەونێکی خەیاڵییە و خەونە بە بوونی چیایەکی ئاڵتونی. یەکەمیان حاڵەتێکی واقیعییە و دووەمیان حاڵەتێکی خەیاڵییە، بەڵام پەیوەندی هەردووکیان بەیەکەوە پەیوەندییەکە لەسەر ئەساسی (هێشتا نەبوو) دامەزراوە، (هێشتا نەبوو) بناغەکەی ئەو (نا)یەیە کە پێشتر گوتمان، واتە ئەگەر (نا) نەبوو ئێمە ناتوانین بیر لە (هێشتا نەبوو) بکەینەوە. بەڵام پرسەی (نا)یش بناغەیەکی تری هەیە ئەویش هۆشیارییە، واتە پرسەکە یەك لەدوای یەك دێت و بە بەردەوامیش

چونکە ناگەنە یۆتۆپیا خۆیان بە شێوازی جیاواز دووبارە دەکەنەوە، بەڵام (نا) کاتێك چەمکی (هێشتا نەبوو) دەهێنێتە ناو خۆی ئەو کاتە نابێتە کۆتاییەکی تەواو، واتە ئەو(نا)یە نابێتە کۆتا (نا) بۆ سوبێکت بەڵکو لەگەڵ پرۆسەی (نا)ی یەکەم (نا) تەواو خۆی بۆ وجودێکی تایبەتەوە دەنووسێنێت و بەردەوام لە ڕێگای (هێشتا نەبوو)ی بەردەوامەوە (نا)ی دووبارە سەرهەڵدەدات، ئومێد لێرەدا وادەکات (نا) نەمرێت و ببێتە پرۆسەیەکی بەردەوامی ئەبەدیی بەرەو ئەو شتەی دەمانەوێت، واتە (نا) نە کۆتادارە و نە عەدەم، بەڵکو لەگەڵ شتێکی ئومێدبەخش لە پەیوەندیدایە. هەم ئەوەی وادەکات (نا) نەمرێت یان نەبێت عەدەم ئومێدە هەم (نا)بوون گەڕانەوە نییە بۆ خاڵی سەرەتا یان سفر، بەڵکو هەنگاوی تازەیە بەرەو یۆتۆپیا. بلوخ ئاماژە دەکات کە (نا) لە شێوەی (هیشتا نەبوو) خۆی دووبارە دەکاتەوە، بەڵام دووبارەبوونەوەی (نا) لە شێوازی ڕابردوو نا، بە شێوازی هەمان فیگەر نا، بەڵکو بە شێوازێکی تازە، تازەبوون بەو مانایەی کە ئێمە شوێنی وامان دۆزیوەتەوە کە پێشتر نەدۆزراوەتەوە، کیشوەری وامان بینیوە کە پێشتر ئاشنای نەبووین، چیرۆکی وامان دێتە پێش کە پێشتر نامۆ بووین پێی، جیهانی وامان لێ پەیدا دەبێت کە پێشتر نەبووە، بەڵام دەبێت بڵێین ئەو شوێنەی ئێمە دۆزیمانەتەوە ئەو کیشوەرەی ئێمەی تێیداین ئەو جیهانەی کە ئێستا هەیە بۆ بەردەوامی یۆتۆپیایەکەی ئێمە نییە و شتێکی نوقسانە.

پێنجەم/ ئیزافەی بلوخ بۆ سەر مارکس

مارکس ئیزافەی شتێشی بۆ پەراوێزەکان هەبوو، بلوخ ئیزافەی شتێشی ئومێد، ئایا بلوخ مارکسی بوو؟ ئایا بۆچوونی لەگەڵ مارکسی کلاسیك یەك بوو؟ پاش داڕوخانی مارکسییەت، بلوخ ئەندامی شیوعی نەبوو، بەڵام خۆی بە مارکسی دەزانی، بلوخ دوای ئەوەی ئاسۆیەکی داهاتووی بۆ نوێگەری فیکری مارکس بەدی کرد و مانفێست کرد، توشی ڕەخنەیەکی توندی ئەندامانی حزبی شیوعی و موفەکیرەکان بوویەوە، مارکسییە فەرمییەکانی بیرکردنەوە و فەلسەفەی بلوخیان بە پێچەوانەی ڕۆحی فەلسەفەی مارکس دادەنا، لە ڕاستیدا بلوخ فەلسەفەی مادی بەرگرامەکانی لە مارکس وەرگرت، باوەڕێکی تەواوی بەو بیرو باوەڕانە هەبوو وەکو (بیروباوەڕێکی فەلسەفی)، بەڵام بە تەواوەتی دوورکەوتەوە لە ڕۆحییەتی فەلسەفە داخراوەکەی مارکس، بلوخ هەوڵیدا دیدگای بنەڕەتی مارکس کەبکاتەوە بەرامبەر مێژووی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و لەگەڵ رزگاربوونی مرۆڤ کە ڕەنگ و ڕیشەکەی دەگەڕاندەوە بۆ کولتوری شارستانی لەناو کولتوری شارستانیش بۆ

کەلتوری یەهودی مەسیحی.
یەکێك لەو ئیشکالی□ گرنگ و ئاڵوزییانەی کە فەلسەفەی بلوخ دەربارەی (شۆڕشی ئومێد) دەیورژێنێت (لاهوت) و مامەڵکردنە لەگەڵ ئاین، یان دەتوانین بڵێین یەکێك لەو کێشە سەرەکییانەی کە بلوخ دەباتی□و□ س□□ر مارکس بۆ ئەوەی ئێستێك بکەین لەگەڵیدا، هەڵوەشانەوەی ئاینە لای مارکس، ئایا بە جدی ئیشی بلوخ کارپێکردنەوەی ئاینە لە فەلسەفەی مارکسییەت؟ ئایا دەتوانین بڵێین (ئومێد) لە دوای (گەشت و دوور و درێژەکەی کەلتوری مر□قایەتی) بۆ ئەوەی بگاتە ئەنجام دەبێت بە مەرگی لاهوت کۆتایی ب□□ت؟ لە ڕاستیدا کاتێ بلوخ هات ئەم کێشەیە واتا کێشەی کەلتور پەیوەست بە ئاینەوە لە گۆڕەپانێکی فراواندا خۆی مانفێست کرد، ئەمەش دەرەئەنجامی گەڕانی بلوخ بوو دەربارەی کەلتوری ڕۆشنبیری، بلوخ هات و لە کەلتور تێگەیشت و بەواتا فراوانەکەی کە مەیدانەکەی فکر و فەلسەفە و ئەدەب و هونەر و زانست و ئاینە، هەروەها بلوخ لەسەر ئەساسی ئەم بونیادانە کە ناکرێت خاڵی بکەیتەوە لە مر□ق ب□رنامەکەی پێشکەش کرد، بلوخ (لاهوت)ی هێنایەوە ناو مارکسییەت، ئەمەش بە بیانووی ئەوەی ترسی لەدوا ڕۆژ هەیە، بلوخ بۆ ئەوەی هێز بداتە مارکس و بلۆریتاریا دەیەویست ئەو جوڵێنەرە ڕۆحییە نادیارە کە مارکس فرامۆشی کردبوو ئەم زیندوویبکاتەوە، ئەوەش ترسی ئەوەی نەك ئەو شۆڕشە (عەقلییە) ی مارکس گومان لە خۆی بکات و نرخی بەهای خۆی نەزانێت، ترسی ئەوەی وەکو خۆی بڕوای بەوە هەبوو ناکرێت مەعریفە بێ (لاهوت)ه□ بێت، ئەو مەعریفەیەش ناکرێت بێ لاهوت بێت چونکە ئەو کاتە (بلۆریتاریا)سەربکەوێت دەچێتە ناو بۆشای□کی فەلسەفییەوە.